

УДК 373.313.156

ДИДАКТИЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЇ КОНТРОЛЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Толмачова І.М.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради*

У статті розглядаються питання формування у молодших школярів навчальної дії контролю (технологія розвивального навчання Д.Б. Ельконіна-В.В. Давидова). Провідною є ідея розробки відповідної дидактичної системи, яку доречно впроваджувати в різних освітніх галузях у школі першого ступеня.

Ключові слова: технологія розвивального навчання Д.Б. Ельконіна-В.В. Давидова, дидактична система, навчальна дія контролю, вчитель, молодший школяр.

ДИДАКТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕБНОГО ДЕЙСТВИЯ КОНТРОЛЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Толмачева И.Н.

В статье рассматриваются вопросы формирования у младших школьников учебного действия контроля (технология развивающего обучения Д.Б. Эльконина-В.В. Давыдова). Ведущей является идея разработки соответствующей дидактической системы, которую целесообразно внедрять в разных образовательных областях в школе первой ступени.

Ключевые слова: технология развивающего обучения Д.Б. Эльконина-В.В. Давыдова, дидактическая система, учебное действие контроля, учитель, младший школьник.

DIDACTIC SYSTEM OF FORMATION STUDYING ACTIVITY OF CONTROL OF JUNIOR PUPILS

Tolmachova I.

In this article discusses questions of formation control of learning activities of junior pupils (technology of the developmental teaching by D. B. Elkonin and V. V. Davydov). The leading idea is the development of corresponding didactic system, which is advisable to introduce in a different educational areas in the school of the first stage.

Keywords: technology of the developmental teaching by D. B. Elkonin and V. V. Davydov, didactic system, studying activity of control, a teacher, junior pupils.

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями. Завдання підвищення результативності початкової загальної освіти знаходиться у полі зору науковців та практиків. Воно вирішується через цілеспрямоване впровадження в освітній процес початкової школи Державного стандарту початкової загальної освіти, в якому зміст навчання розгорнуто в площину особистісно зорієнтованої парадигми розвивальної освіти.

В освітньому просторі сучасної початкової школи впроваджуються різні технології навчання, в основу яких покладено цілеспрямований розвиток молодшого школяра. До таких технологій відносять систему розвивального навчання Д.Б. Ельконіна-В.В. Давидова. В свою чергу, в даній технології однією з важливих задач є формування у молодших школярів навчальної дії контролю.

Аналіз стану дослідження проблеми. У науковій та методичній літературі представлено низку досліджень й розробок, у яких відображено різні підходи до вирішення завдання формування навчальної дії контролю у молодших школярів. Зокрема, представлено дидактичні аспекти формування в школярів контрольно-оцінних умінь в умовах трирічного початкового навчання [2]. Схарактеризовано окремі методичні підходи організації даної роботи на уроках математики та російської мови в ході чотирирічного початкового навчання [1,3]. Описано

передовий педагогічний досвід вирішення даної проблеми вчителями школи першого ступеня [4].

Визначення невирішених питань загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Однак, у результаті аналізу наукової та методичної літератури зафіксовано відсутність праць, спрямованих на цілеспрямоване дослідження процесу оволодіння молодшими школярами всіма операціями навчальної дії контролю, яку ми визначаємо як узагальнююче вміння для здійснення учнями самоконтролю.

Мета статті – схарактеризувати дидактичну систему формування навчальної дії контролю у молодших школярів у технології розвивального навчання Д. Б. Ельконіна-В.В. Давидова.

Виклад основного матеріалу. Добір компонентів даної дидактичної системи та їх змістове наповнення обумовлені суттю навчальної дії контролю, її структурою та місцем в процесі розв'язання навчальної задачі.

У структурі навчальної діяльності навчальна дії контролю безпосередньо пов'язана з процесом засвоєння, впливає на усвідомлене ставлення учнів до операційно-технічного боку навчальної діяльності та сприяє формуванню в них мотивації до її здійснення.

Основою змісту, що вимагає її формування, є теоретичні поняття, представлені в системі навчальних задач.

Предметом цього структурного елемента навчальної діяльності виступає не кінцевий результат роботи, а способи одержання результату.

При цьому основною галуззю його застосування є ситуація пошуку нового способу дії й ситуація перевірки якості використання знайомого способу дії.

Об'єктом навчальної дії контролю виступають принцип побудови способу дії, а також процес і результат використання певного способу дії, відкритого учнями в ході розв'язання навчальної або навчально-практичної задачі на основі рефлексії.

Отже, навчальна дія контролю – структурний елемент навчальної діяльності, що має рефлексивну природу, безпосередньо впливає на здійснення учнем кожного акту цієї діяльності шляхом усвідомлення ним принципів побудови певного способу дій, участі в його побудові,

перевірці правильності використання цього способу в умовах засвоєння теоретичних понять, тобто навчальна дія контролю розглядається, як система практичних і розумових дій, які учень здійснює на основі рефлексії із метою перевірки відповідності певного способу дій умовам нової навчальної задачі й правильності вживання цього способу в умовах відомої навчальної задачі.

Дана навчальна дія має особливу структуру. До її операцій нами віднесено: визначення мети діяльності на основі позитивної мотивації, виконання пробних дій, засвоєння зразка, співвіднесення роботи зі зразком і використання засобів самоперевірки, оцінка якості виконання роботи, виявлення помилок і аналіз їх причин, корекція роботи, з'ясування меж знань.

Визначення цих компонентів і встановлення між ними зв'язків обумовлені структурою навчальної діяльності та якісними характеристиками навчальної дії контролю.

Таким чином, якісні ознаки навчальної дії контролю (рефлексивна природа, стала структура, функціонування на кожному етапі розв'язання навчальної задачі, сприяння успішному розв'язанню навчальних задач через пошук й використання в них загальних принципів) зумовили її розгляд у дидактиці як узагальнюючого вміння для здійснення самоконтролю.

Широке впровадження технології розвивального навчання в роботу школи першого ступеня передбачає оволодіння молодшими школярами навчальною дією контролю, що потребувало наукового обґрунтування дидактичної системи її формування.

У даній системі об'єктом управління і суб'єктом самоуправління є молодший школяр. Суб'єктом управління виступає вчитель. Змістова взаємодія вчителя і молодших школярів у ході здійснення навчальної діяльності повинна бути спрямована на досягнення мети запропонованої дидактичної системи, яка полягає в забезпеченні сформованості в учнів всіх операцій навчальної дії контролю.

Реалізація даної мети стає можливою через розв'язання таких завдань:

- формування в молодших школярів потреби в оволодінні навчальною дією контролю;

- сприяння оволодінню певними операціями, що входять до складу навчальної дії контролю на рівні самоконтролю;

- організація навчальної діяльності, яка забезпечує сформованість навчальної дії контролю в молодших школярів.

Розв'язання цих завдань обумовило зміст дидактичної системи формування навчальної дії контролю. Елементами її змісту нами було визначено такі: мотиваційно-цільовий, змістовно-операційний, рефлексивно-корекційний компоненти.

Суть мотиваційно-цільового компоненту полягає в забезпеченні розуміння, прийняття і формулювання молодшими школярами колективних та індивідуальних цілей навчальної діяльності на основі позитивної мотивації. Цілі мають бути спрямовані на здійснення учнями контролю за чужими і власними діями в ході постановки й розв'язання навчальних задач.

Робота з реалізації мотиваційно-цільового компоненту запропонованої дидактичної системи спрямована на формування в молодших школярів стійкого емоційно-позитивного ставлення до успішного здійснення операцій навчальної дії контролю і вимагає організації подальшої роботи для формування в учнів операційно-технічного боку цієї навчальної дії.

Суть змістовно-операційного компоненту полягає в забезпеченні оволодіння молодшими школярами операціями навчальної дії контролю в процесі створення певного способу дії та його застосування.

Визначення специфіки змістовно-операційного компоненту процесу оволодіння навчальною дією контролю зумовлене складом і особливостями певних операцій цієї навчальної дії, до яких належать: виконання пробних дій, засвоєння зразка, співвіднесення роботи зі зразком і використання засобів самоперевірки.

Таким чином, робота з організації змістовно-операційного компоненту запропонованої дидактичної системи спрямована на формування в молодших школярів операційно-технічного та мотиваційного боків навчальної дії контролю. Однак, така робота вимагає забезпечення оволодіння учнями рефлексивними складовими цієї навчальної дії.

Суть рефлексивно-корекційного компоненту полягає в забезпеченні засвоєння й свідомого застосування молодшими школярами операцій

навчальної дії контролю в процесі розв'язання ними системи навчальних задач на етапі корекції процесу і результатів застосування певного способу дії та їх рефлексії.

Організація рефлексивно-корекційного компоненту запропонованої дидактичної системи спрямована на оволодіння молодшими школярами такими операціями в структурі навчальної дії контролю: оцінка правильності виконання роботи, визначення помилок і аналіз їх причин, корекція роботи, з'ясування меж знань.

Важливо відзначити, що, ситуація постановки нової навчальної задачі сприяє усвідомленню молодшими школярами необхідності контролю колективних та індивідуальних дій і формулюванню відповідної мети діяльності, що зумовлює чергове «включення» мотиваційно-цільового компоненту запропонованої дидактичної системи і визначає наявність зворотного зв'язку її рефлексивно-корекційного і мотиваційно-цільового компонентів, тобто своєрідна циклічність роботи вчителя і молодших школярів при здійсненні навчальної діяльності детермінує циклічність у роботі, спрямованій на реалізацію даної дидактичної системи.

До педагогічних умов успішності формування навчальної дії контролю нами віднесені:

- розв'язання молодшими школярами системи навчальних задач як змістовної основи навчальної діяльності;
- організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителя і молодших школярів; залучення учнів до створення і використання освітніх продуктів, що пов'язані зі здійсненням ними цієї навчальної дії;
- сприяння оволодінню молодшими школярами всіма операціями навчальної дії контролю в їх взаємозв'язку.

У свою чергу, оволодіння молодшими школярами навчальною дією контролю відбувається шляхом формування в них певної системи вмінь, безпосередньо спрямованих на успішне використання всіх операцій цієї навчальної дії в їх взаємозв'язку. Робота з формування цих умінь здійснюється через забезпечення оволодіння учнями необхідними прийомами роботи з поступовим збільшенням їх обсягу та рівня складності.

Розв'язання поставлених завдань, реалізація компонентів змісту запропонованої дидактичної системи, вибір відповідних форм, методів і прийомів роботи, дотримання педагогічних умов формування навчальної дії контролю повинні призвести до одержання прогнозованого результату – оволодіння молодшими школярами операціями навчальної дії контролю в навчальній діяльності.

Ефективність упровадження дидактичної системи визначається через здійснення зворотного зв'язку, до елементів якого нами віднесено критерії та рівні сформованості операцій навчальної дії контролю в молодших школярів.

Критеріями сформованості операцій навчальної дії контролю нами обрано: наявність позитивної мотивації до здійснення самоконтролю; правильність використання зразків способів дій та співвіднесення власних дій із ними, вживання конкретних способів самоперевірки, пошук і корекцію помилок, визначення меж знань, здійснення рефлексивного контролю.

Успішність реалізації розглянутої дидактичної системи визначається на основі виявлення в учнів рівнів сформованості операцій навчальної дії контролю (високий; достатній; середній; низький).

Висновки. Представлена в статті дидактична система формування в учнів навчальної дії контролю доповнює теорію навчання школярів в освітньому просторі початкової школи. Вирішення завдання формування у молодших школярів навчальної дії контролю потребує цілеспрямованої реалізації вчителем усіх компонентів відповідної дидактичної системи.

Перспективами подальших пошуків у даному напрямі є забезпечення методичних засад упровадження дидактичної системи формування навчальної дії контролю в молодших школярів у межах різних предметних галузей.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Александрова Э.И. Методика обучения математике в начальной школе. 1 класс. (Система Д. Эльконина-В. Давыдова): Пособие для учителя. / Э.И. Александрова. – М.: Вита-Пресс, 1999. – 240 с.